

Azerbaycan xalqının üzü qədimlərdən bəri formaslaşan, bir sıra bölgələrimizdə Kütłəvi şəkildə qeyd edilən mərasimlərindən biri Xıdır Nəbi mərasimidir. Xalqımızın düşüncəsində, mədəniyyətində, mərasimlər sisteminde özünə ayrıca yer tutan Xıdır Nəbi (Xıdır İlyas, Xızır İlyas, Xıdır Əlləz - İ.S.) mərasimi qıṣın oğlan çağında, kiçik cillənin ilk ongulüyündə (yeni fevralın ilk ongulüyündə - fevralın 9-10-da) keçirilən bir mərasimdir.

Təbii ki, bu mərasim müxtəlif dini və qeyri-dini inancların müşayiəti ilə Azərbaycan xalqının həyat tərzini özündə əks etdirir. Xıdır Nəbi mərasimi əsasən kütłəvi olaraq Naxçıvanda, Cənubi Azərbaycanda, Qərbi Azərbaycanda, eləcə də Borçalı əllərində əziz bir bayram şələni kimi qeyd edilir.

*Xıdır gəldi hayınan,
Bir balaca dayınan.
Dayça batdı palçıqça,
Çıxardıq hay-hayınan.
Ellərimizdə dolaşan bu
şərqiñi çoxlarımız eşitmışık
və bu, Xıdır Nəbi mərasimində oxunardı.*

Tarixən ənənəvi olaraq Xıdır Nəbi mərasimi kiçik cillənin ilk ongulüyündə qeyd edilməsi diqqəti çəkir. Məsələ burasındadır ki, bir zamanlar bütün bölgələrdə eyni vaxtda qeyd edilən Xıdır Nəbi mərasiminin keçirilməsində ikitirəlik hökm sürür. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq, indi hər bölge öz istədiyi vaxt bu mərasimi qeyd edir. Məsələn, artıq Naxçıvanda Xıdır Nəbi bayramı edilir, amma Borçalı və başqa bölgələrdə Xıdır Nəbi mərasiminin fevralın 13-15-də keçirilməsi nəzərdə tutulur. Yəni mərasimin kiçik cillənin ikinci ongulüyündə qeyd edilməsi təccüb doğurur. Əlbəttə, mərasimlərimizin keçirilməsinin bu şəkildə təhrif edilməsi yolverilməz və qəbuledilməzdir. Hər mərasimin, bayramın özünün ənənəvi keçirilmə tarixi mövcuddur və bəzilərinin bu tələbdən kənara çıxmazı müsbət hal deyil.

Etnoqraf Solmaz Məhərrəmova bizimlə səhətində qeyd etdi ki, Xıdır Nəbi (Xıdır İlyas) xalq bayramı haqqında maraqlı araşdırmlar mövcuddur və bütün araşdırmlar bu mərasimin kiçik cillənin ilk ongulüyündə keçirildiyini təlqin edir. S.Məhərrəmovanın qeyd etdiyinə görə, hər bir xalqın özünəməxsus bayramları var. "Azərbaycan mənəvi mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan bayramlar xalqımızın həyatında mühüm yer tutur. Araşdırmlar göstərir ki, bu gün xalqımızın məsiətində mövcud olan bir sıra bayramların başlangıcı eramızdan əvvəlki minilliklərə sökənir. Bayramlar öz mezmənuna görə dini və döyüvi bayramları bölünür. Azərbaycanda Ramazan (Orucluq) bayramı, Qurban bayramı kimi dini bayramlarla yanaşı, Xıdır İlyas (Xıdır Nəbi), Novruz kimi xalq bayramları da mövcuddur. Qədim tarixə malik olan və el arasında geniş yayılmış bayrlardan biri də Xıdır İlyas və ya Xıdır Nəbi adlandırılaraq mərasimdir. Bu bayram bir-birin-

bir daha təsdiq edir ki, bu boy ən qədim dastanlardan su içir, tarixən İslamin yayıldığı dövrlərin əfsanələrinin təsirindən de kənar qalmır. Xıdır İlyas bayramının təsadüf etdiyi günlər haqqında tədqiqatçılar ara-

Professor Məhərrəm Qasimli isə hesab edir ki, Xıdır Nəbi bayramı hər il qış yarı olunda böyük cillə ilə kiçik cillə arasında keçirilir.

Professor, Azərbaycanın Xalq yazılışı mərhum Əzizə Cəfərzadə Xıdır İlyas

münasibət də elə bu amillərdən qaynaqlanır. Hər alim bu mərasimin keçirilmə tarixini bir cür izah etməyə çalışır.

Görək Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Folklorşunaslıq İn-

li, zəngin olması, bölgələre görə dəyişməsi ilə bağlıdır. Xıdır Nəbi Novruza qədərki mərasimlərdəndir. Bu da Xızır peyğəmberlə bağlı mərasimdir. Xızır insanları cılıdən, zorluqdan, çətinlikdən xilas edib. Məsələn, Xi-

Məşhur "Xıdır Nəbi"nin tarixini bu qədər dəyişdirən kimlərdir...

Atəş Əhmədli: "Xıdır Nəbi mərasiminin müxtəlif zamanlarda keçirilməsi vaxtılıq bayram, mərasim mədəniyyətimizə qarşı ideoloji basqlarla da əlaqəlidir"

"Xıdır Nəbi təxminən bir həftə davam edən bayramdır"

dən cüzi fərqlərlə, demək olar ki, Azərbaycanın bütün bölgələrində keçirilir. Xıdır İlyas adətən təbətin oynaması, otların cücməsi, axar suyun temizlənməsi və s. təbii proseslərlə müşayiət edilir. Tədqiqatçılarında Xıdır Nəbi bir şəxsiyyət olaraq "suyun, külək və havanın himayəcisi" kimi təqdim olunur, Xızır peyğəmberlə eyniləşdirilir".

Qeyd edək ki, professor Pənah Xəlilovun yazdığını görə isə "folklorumuzda Xızır qədim xeyirxah-sehri qüvvədir. Sonralar İslam dini əfsanəsənə qarışır Xızır İlyas kimi məşhur olub. Xızır İlyas şəhri (məcüzəsi)

sında müxtəlif fikirlər var. Onlardan bəziləri bu bayramın böyük cillədən dörd və kiçik cillədən üç gün olmaqla yeddi gün davam etdiyini bildirirler. Görkəmli folklorçu Əhliman Axundov isə həmin mərasimin kiçik cillənin onuncu günündə qeyd edildiyini göstərir".

Görkəmli folklorşunası Bəhlul Abdullanın yazılarda isə qeyd edilir ki, kiçik cillənin Xıdır Nəbi adlanan birinci ongulüyü fəslin ən sərt, çövgənli, dondurucu çəği sayılır. "Xıdır Nəbinin şərəfinə icra olunan ayınlar Xıdırın yaşıllıq, su hamisi sayılan Xızırla əlaqəsini göstərir".

mərasiminin kiçik cillənin qurtardığı son üç gündə - təxminən fevralın 25-28-i arasında keçirildiyini göstərib. Azərbaycanın görkəmli etnoqraflarından biri Ə.Ələkbərov da Xıdır Nəbi mərasiminin kiçik cillənin birinci ongulüyündə qeyd edildiyini göstərib. Ə.Ələkbərovun fikrincə, bu bayrama hazırlıq işləri qadınlar tərəfindən aparıldığı üçün daha çox qadın bayramı hesab etmək olar.

Gördüyüümüz kimi, alimlərin özləri arasında da Xıdır Nəbi mərasiminin keçirilmə tarixi ilə bağlı ziddiyətlər var. Əslində, bu bayrama xalq arasında

stitutunun mərasim folkloru şöbəsinin böyük elmi işçisi, filologiya üzrə felsefə doktoru Atəş Əhmədli bu ziddiyətə necə aydınlıq gətirir? Xıdır Nəbi mərasimin kiçik cillənin ilk ongulüyündə, yoxsa ikinci ongulüyündə qeyd edilməlidir?

A.Əhmədli "Bakı-Xəbər"ə bildirdi ki, Xıdır Nəbi mərasimi kiçik cillənin birinci ongulüyündən başlayaraq qeyd edilir. "Bu ərəfədə Xıdır Nəbi Naxçıvanda keçiriləcək. Xıdır Nəbi mərasiminin bölgələrdə fərqli günlərdə qeyd edilməsi heç bir problem yaratmır. Bu, mədəniyyətimizin çoxşaxə-

dir Əlləz (Xıdır Nəbi) bayramı Türkiyədə 6 mayda keçirilir. 6 may hara, fevral hara? Xıdır Nəbi mərasiminin müxtəlif zamanlarda keçirilmə vaxtılıq bayram, mərasim mədəniyyətimizə qarşı olan ideoloji basqlarla da əlaqəlidir. Görün bizim mərasim mədəniyyətimizə qarşı o qədər ideoloji basqlar edilib ki, Xıdır Nəbi mərasimin keçirilmə vaxtına təsir edib və bu bayram Türkiyədə mayda qeyd edilir. Bu çox qəriba təsir göstərir. Kiçik cillə qış fəslinin ən amansız dövrüdür. Amma ərəb ədəbiyyatında Xızır yaşıllıq simoludur, mərasimin mahiyyətində bir bahar hərəketi, istilik, xilaskarlıq var. Yəni coğrafi bölgələrə, areallara görə onun bir obrazı var".

A.Əhmədli hesab edir ki, Sovet dövründə dini və milli dəyərlərimizi eks etdirən bayram və mərasimlərimizə qarşı qadağalar olub. O bildirdi ki, son dövrlər artıq bu dəyərlər İslam dini qanunlarına uyğunlaşdırılır. "Məsələn, Naxçıvanda əsasən Xıdır Nəbini cümlə axşamı keçirirler. Artıq Naxçıvanda qeyd edilməyə başlayıb və Xıdır Nəbi təxminən bir həftə davam edən bayramdır. İndi gəlib Xıdır Nəbinin kiçik cillənin ikinci ongulüyünə düşməsi təqvimlə bağlıdır. Məsələn, Novruz bayramı bu il martın 20-nə düşür. Amma bəzən Novruz ayın 19-na, 21-na də düşür. Bunnar hamısı şərti məsələlərdir. Xıdır Nəbinin də hansı güne düşməsi əsas deyil, əsas odur ki, kiçik cillənin ilk ongulüyündən keçirilməyə başlayır və bir həftə davam edir. Bundan sonra isə boz ay gəlir. Fevralın 20-də kiçik cillə bitir, amma bu o demək deyil ki, Xıdır Nəbi bayramı ayın 20-nə qədər davam edir. Ayın 20-nə qədər kiçik cillənin dövrüdür" - deyə alım vurğuladı.

İradə SARIYEVA